

WPROWADZENIE

Zgoda pacjenta to podstawowy warunek legalności wszelkich działań medycznych. Problem zgody nie jest zagadnieniem nowym, ale stale wywołującym spory i kontrowersje, których źródło stanowi zagadnienie prymatu wartości. Dla jednych wartością najwyższą jest zdrowie, dla innych wola pacjenta, którą w każdej sytuacji należy respektować.

W relacji pacjent–lekarz rola obu podmiotów jest tak samo istotna. Doceniając szczególną rolę lekarza i innych wykonujących zawody medyczne osób, które służąc pacjentowi posiadają wiedzę i doświadczeniem, pozostają z nim (a często i z jego najbliższymi) w emocjonalnej relacji, nie można nie dostrzec ściśle osobistej przestrzeni otwieranej przez pacjenta na podejmowane wobec niego działania medyczne, których podstawę stanowi świadoma zgoda.

Kwestia zgody obejmuje swoim zakresem zespół zagadnień natury prawnej, medycznej i etycznej. Zagadnienia te w większości są regulowane w obowiązujących aktach prawnych, odnosi się do nich bogata judykatura i literatura. Odwołania do zgody pacjenta znajdujemy w przyjętych i uznanych zasadach postępowania ujętych w postaci kodeksów etycznych. Źródłem tak rozbudowanej triady jest pojęcie autonomii, ogólnie ujmowanej jako prawo jednostki do decydowania o własnej drodze życiowej. Z prawnego punktu widzenia z definicji autonomii wynika, iż z mocy prawa stanowiącego i w granicach przez to prawo wyznaczonych podmiot może sam kształtować swoje prywatnoprawne stosunki. W rozważaniach etycznych autonomia oznacza prawo jednostki do samostanowienia. Konsekwencją uznania autonomii jako wartości prawnej, jak i etycznej jest przyjęcie, że decyzja pacjenta w postaci udzielenia lub odmowy udzielenia zgody jest nie tylko realizacją przysługującego mu prawa, ale również decyzją moralną.

W kontekście zgody, na etapie podejmowania decyzji o jej wyrażeniu spiętrzają się rozmaite, kształtujące kierunek woli pacjenta czynniki; informacja, kwalifikacje lekarza, subiektywne odczucia pacjenta (zaufanie do lekarza, strach, obawa kon-

sekwencji podejmowanych działań, czasem nawet materialna strona działań medycznych). Trudno tą szczególną, wychodzącą poza relacje kontraktowe sytuację, porównać do jakiegokolwiek innej, regulowanej prawem konstrukcji, stąd oprócz techniczno-konstrukcyjnego aspektu zgody pacjenta uwzględnienia wymagają jej skomplikowane interpersonalne aspekty, których przedmiotem jest określone dobro (dobra) osobiste pacjenta. Szczególnie tam, gdzie problem zgody wymaga przekroczenia granic intymności pacjenta (w wyniku badania, zadawanych mu pytań, zabiegu) tam profesjonalizm lekarza i zgoda pacjenta usprawiedliwiają wkroczenie w ściśle chronioną sferę osobistą, a działanie w granicach zgody, podejmowane w zakresie posiadanych kwalifikacji, aktualnej wiedzy medycznej i przy zachowaniu zasad należytej staranności odejmuje podejmowanym wobec pacjenta działaniom medycznym cechę bezprawności.

Podstawę rozmyślań i badań stanowią zagadnienia zgody pacjenta, zgody na podejmowane wobec niego szeroko rozumiane działania medyczne. Potrzeba szczegółowej analizy zagadnień zgody pacjenta wynika z faktu, iż ustalenie zakresu działań na jej podstawie podejmowanych, zapewnia poczucie bezpieczeństwa obu stron tego procesu. Doceniając wysiłki i starania podejmowane przez lekarzy, należy zwrócić uwagę, że wykonywane przez nich działania muszą być zgodne z wolą osoby, do której są skierowane. Respekt dla autonomii pacjenta i przestrzeganie zasad zgody stanowi gwarancję ochrony prawnej działającego oraz realizację nasyczonego humanizmem działania ukierunkowanego wolą pacjenta.

Ustalenia wymaga miejsce zgody pacjenta w systematyce zdarzeń prawnych oraz charakter prawny zgody, przedmiot zgody ujęty w pytaniu o istnienie oraz o zakres uprawnień jednostki do dysponowania przysługującym jej dobrem osobistym szczególnie w aspekcie zgody jako przesłanki wyłączającej bezprawność podejmowanych działań. Równie istotna dla określenia charakteru prawnego zgody jest jej strona podmiotowa skupiona w pytaniach o podmiotowe przesłanki jej skuteczności, zakres pojęciowy słowa „pacjent” oraz ustalenie ram prawnych „zdolności do bycia pacjentem”, sytuacji upoważnienia innego niż pacjent podmiotu do współdecydowania w przedmiocie zgody bądź przyznania innej niż pacjent osobie samodzielnej kompetencji do wyrażenia zgody zastępczej. Szczególnie ciekawe zdają się mogące wystąpić w praktyce sytuacje konfliktowe pomiędzy osobami uprawnionymi do wyrażenia zgody, ze szczególnym uwzględnieniem konfliktów dóbr osobistych matki i dóbr jej nienarodzonego dziecka z pytaniem o dopuszczalność przełamania woli matki.

Szczególnego dla zgody znaczenia nabierają przesłanki kształtujące jej zakres i skuteczność w postaci odpowiedniego poinformowania osoby mającej zgodę wyrazić, ze szczególnym podkreśleniem roli i znaczenie udzielonych informacji, ich zakresu i „jakości”.

Uznając zgodę za podstawę legalności ingerujących w dobra pacjenta czynności, pojawia się pytanie o granice podejmowanych na jej podstawie i w wyznaczonym

nią zakresie działań. Szczególnie w aspekcie tych zabiegów, które pozbawione są podstawowego dla działań medycznych celu leczniczego czy terapeutycznego. Granice dyspozycji pacjenta mogą również wskazywać kierunek jego woli co do długości życia i ewentualnych związanych z jego dalszym trwaniem działań, stąd konieczne wydaje się odniesienie się do dyspozycji pozostawianych na wypadek niemożności świadomego podejmowania decyzji, zgody na uśmierzenie bólu oraz kwestii związanych z eutanazją.

Niniejsza publikacja stanowi zaktualizowaną i zmienioną wersję niepublikowanej rozprawy doktorskiej. Mimo upływu czasu poruszone w niej zagadnienia, nadal budzą doktrynalne spory a proponowane konstrukcje i rozwiązania wciąż zachowują swoją aktualność, wnosząc element nowości w tematykę ogólnie pojmowanych praw pacjenta. Obecny kształt publikacji jest wynikiem kontynuacji badań nad charakterem prawnym zgody pacjenta, których efektem są liczne, rozwijające wątki sygnalizowane w publikacji artykuły tematyczne. Dla aktualnego kształtu pracy, szczególnie wiele wniosły bezcenne, otrzymane na etapie pisania pracy wskazówki promotora jak i kierujące na nowe tory uwagi i spostrzeżenia recenzentów.